

GÜNDELİK DİLİN KARANLIK GRAMERİ: AUSTIN VE RYLE'İN FELSEFESİ

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Gündelik Dil Felsefesi, yirminci yüzyılda metafiziğin büyük sistemlerine ve ideal dil arayışlarına karşı gelişerek kelimelerin anlamını gündelik kullanımlarında aramıştır. Austin ve Ryle, felsefî sorunların önemli bir bölümünün dilin yanlış anlaşılmasından doğduğunu savunmuş; kavramların bağlam, kullanım ve toplumsal işlev içinde çözümlenmesini önermiştir. Ryle, Kartezyen zihin–beden düalizmini “makinedeki hayalet” ve “kategori hatası” kavramlarıyla eleştirmiş, zihinsel kavramları davranış, yetenek ve eğilimlerle ilişkilendirmiştir. Ancak bu yaklaşım, insanın acı, korku, rüya ve içsel çatışma gibi görünmeyen tecrübelerini davranışa indirgeme riski taşır. Austin ise dilin yalnızca gerçekliği betimlemediğini; söz verme, emir verme, özür dileme, ilân etme ve mahkûm etme gibi eylemleri de gerçekleştirdiğini göstermiştir. Bununla birlikte sözün etkisi, kelimelerden çok konuşanın kurumsal yetkisine ve toplumsal gücüne bağlıdır. Çalışma, gündelik dilin masum, sınıfsız ve tarafsız bir alan olmadığını; sınıf, iktidar, bürokrasi, patriyarka ve sömürgecilik tarafından biçimlendirildiğini ileri sürer. Normal kullanım, çoğu zaman normalleştirilmiş tahakküm olabilir. Marx, Gramsci, Bourdieu, Foucault, Bakhtin, Voloşinov ve Fanon üzerinden geliştirilen eleştiri, gündelik dilin yalnızca ortak tecrübeyi değil, egemen sınıfların çıkarlarını, tarihî önyargıları ve kurumsal dışlama biçimlerini de taşıdığını gösterir. Bu nedenle sağduyu, her zaman hakikatin sesi değil; kimi zaman uzun süre tekrarlanmış itaatin grameridir. Bu nedenle dil çözümlemesi, hakikatin son durağı değil başlangıç disiplini sayılmalıdır. Austin ve Ryle felsefeye kavramsal dikkat, bağlam duyarlılığı ve tevazu kazandırmış; fakat dilin ardındaki tarihî eşitsizlikleri, ahlâkî meşruiyet sorunlarını ve susturulan insanların tecrübelerini yeterince açıklayamamıştır. Felsefe, kelimelerin nasıl kullanıldığını incelerken, bu kullanımların kimi koruduğunu, kimi dışladığını ve hangi iktidar ilişkilerini sürdürdüğünü de sorgulamalıdır. Çünkü kelimelerin gramerini çözmek yetmez; onların altında ezilen insanın hikâyesini de mutlaka görmek gerekir.

1

1. Metafizikten Oxford Sokağına: Gündelik Dil Felsefesinin Doğuşu

Yirminci yüzyıl Batı felsefesi, bir bakıma dilin başına gelen büyük bir iktidar değişikliğinin tarihidir. On dokuzuncu yüzyılın metafizik saraylarında “varlık”, “tin”, “öz”, “mutlak” ve “hakikat” gibi ağır kavramlarla dolaşan felsefe, yirminci yüzyılda giderek kelimelerin gündelik kullanımına çekildi. Filozofun gözü gökyüzünden masaya, masadan sözlüğe, sözlükten de sıradan insanın ağızına indirildi. Ordinary Language Philosophy, yani Gündelik Dil Felsefesi, tam da bu tarihî inişin ürünüdür. Fakat bu iniş, yalnızca bir tevazu hareketi değildir; aynı zamanda felsefenin ufkunu daraltan yeni bir disiplin rejimidir.

Bu okulun doğuşunu anlamak için önce analitik felsefenin ilk dönemine bakmak gerekir. Gottlob Frege, Bertrand Russell ve erken dönem Ludwig Wittgenstein, felsefî sorunların büyük kısmının dilin mantıksal yapısının yeterince çözümlenmemesinden kaynaklandığını düşünüyorlardı. Onlara göre gündelik dil

bulanık, çok anlamlı ve aldatıcıydı. Felsefenin görevi, bu karmaşık yüzeyi aşarak düşüncenin mantıksal iskeletini bulmaktı. Russell'in mantıksal atomculuğu ve Wittgenstein'in *Tractatus Logico-Philosophicus*'ta kurduğu resim kuramı, dil ile dünya arasında ideal bir uyum arıyordu. Cümle, olgunun mantıksal resmi olmalıydı; felsefe ise bu ilişkinin sınırlarını göstermeliydi.

Ne var ki bu ideal dil arayışı, kısa süre içinde kendi çıkmazlarını üretti. Çünkü insan dili yalnızca nesneleri adlandırmaz, olguları tasvir etmez ve önermeler kurmaz. İnsan, dili kullanarak tehdit eder, yalvarır, söz verir, özür diler, emir verir, dua eder, yalan söyler, alay eder ve susar. Mantıksal olarak kusursuz bir dil tasarımı, hayatın bu dağınık, çelişkili ve bağlama bağımlı yapısını kavramakta yetersiz kalıyordu. Dil, laboratuvar tezgâhına yatırıldığında temizleniyor; fakat temizlenirken hayatî dokusunu kaybediyordu.

Bu dönüşümün başka bir hazırlayıcısı da G. E. Moore'un sağduyuya verdiği önemdi. Moore, felsefenin insanın en temel gündelik kesinliklerini bütünüyle iptal ederek ilerleyemeyeceğini savunmuştu. "Dış dünya var mıdır?" sorusu karşısında elini kaldırıp "İşte bir el" demesi, yalnızca naif bir jest değildi; metafizik şüpheciliğe karşı sıradan deneyimin savunusuydu. Viyana Çevresi ise metafiziği anlamsız önermeler alanına sürerek dili bilimsel doğrulanabilirliğin dar kapısından geçirmeye çalıştı. Böylece iki farklı eğilim belirdi: Biri gündelik dili kusurlu bulup ideal bir mantıksal dile yöneliyor, diğeri ise gündelik kullanımı felsefî aklın denetim noktası sayıyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki İngiliz üniversite ortamı da bu yaklaşımın yükselişinde belirleyiciydi. Büyük metafizik sistemlere duyulan güven sarsılmış, total ideolojilerin felâketleri görülmüş, filozoflar daha ölçülü ve yerel çözümlemelere yönelmişti. Oxford'daki seminer odası, âdeta felsefenin yeni laboratuvarı oldu. Artık tek bir cümlenin hangi durumda söylenebileceği saatlerce tartışılıyor; büyük dünya tasarımlarının yerine kullanım farklılıkları inceleniyordu. Bu tavır, felsefî ihtiyat kadar tarihî bir yorgunluğun da işaretiydi.

2

Gündelik Dil Felsefesi bu noktada sahneye çıktı. Özellikle geç dönem Wittgenstein'in "anlam, kullanımdır" yaklaşımı, okulun zihinsel iklimini hazırladı. Bir kelimenin anlamı, onun gizli özünde değil, dil oyunu içindeki kullanımındaydı. "Bilmek", "inanmak", "istemek" ya da "düşünmek" gibi kavramları anlamak için filozofun soyut tanımlar üretmesi değil, bu kelimelerin hangi durumlarda ve nasıl kullanıldığına bakması gerekiyordu. Dil, artık mantığın ideal haritası değil, hayat biçimlerinin tarihî ve toplumsal sahnesiydi.

Oxford çevresi bu müdahaleyi sistemleştirdi. Gilbert Ryle, zihin hakkındaki klasik felsefî kabulleri "kategori hatası" kavramıyla hedef aldı. J. L. Austin ise kelimelerin yalnızca bir şey söylemediğini, aynı zamanda bir şey yaptığını gösterdi. Peter Strawson, H. P. Grice ve Friedrich Waismann gibi isimler de dilsel anlamın bağlam, niyet ve kullanım tarafından şekillendiğini farklı yönlerden ortaya koydular. Böylece felsefenin temel sorusu değişti. Filozof artık "Hakikatin özü nedir?" diye sormak yerine, "Hakikat kelimesini hangi durumlarda kullanırsınız?" diye soracaktı.

Bu yöntem ilk bakışta son derece makuldü. Felsefî kavramların keyfî biçimde şişirilmesine karşı bir fren işlevi gördü. Filozofun, kelimelere gündelik hayatta sahip olmadıkları anlamları yükleyerek sahte problemler üretmesini engellemeye çalıştı. "Zihin", "irade", "özgürlük" ve "bilgi" gibi kavramların kullanım haritalarını çıkarmak, gerçekten de birçok kavramsal karışıklığı dağıtabilirdi. Gündelik Dil Felsefesi, felsefeye dilsel bir haysiyet kazandırdı: Sözcükleri rastgele kullanamayacağımızı, her kavramın tarih içinde oluşmuş bir kullanım çevresi bulunduğunu hatırlattı.

Fakat okulun büyük körlüğü de tam burada başlar. "Gündelik dil" denilen şey, sanki sınıfsız, tarihsiz ve iktidarsız bir ortak alanmış gibi ele alındı. Oysa herkes aynı dili aynı güçle konuşmaz. Bir hâkimin "Mahkûm ediyorum" sözüyle bir sanığın "İtiraz ediyorum" sözü eşit değildir. Bir rektörün "Uygun görmedim" cümlesiyle öğrencinin "Kabul etmiyorum" cümlesi aynı kurumsal ağırlığa sahip değildir. Dilin gündelik olması, onun masum olduğu anlamına gelmez. Gündelik dil, çoğu zaman iktidarın en görünmez kıyafetidir.

Oxford filozofları kelimelerin hangi bağlamlarda kullanıldığını incelediler; fakat bu bağlamların kimler tarafından kurulduğunu yeterince sormadılar. "Normal kullanım" dedikleri şey, kimi zaman egemen sınıfın, bürokrasinin, patriyarkanın ve sömürgeci aklın normalleştirdiği kullanım olabilirdi. İnsanlar yüzyıllarca efendiye "efendim", kadına "eksik", yoksula "tembel", sömürge halklarına "ilkel" dediler. Bu ifadeler de gündelik dilin parçasıydı. Demek ki gündelik kullanım, hakikatin değil, bazen yalnızca alışkanlığın ve tahakkümün kaydıdır.

Gündelik Dil Felsefesi, metafiziğin büyük sislerini dağıtırken insanı sokağa indirdi; fakat sokağın kime ait olduğunu sormadı. Dilin kullanımını keşfetti, fakat kullanımın siyasetini yeterince göremedi. Onun başarısı, filozofun kavramsal kibrini kırmaktı. Onun sınırı ise sıradan olanı fazlasıyla güvenilir saymaktı.

Filozof Kirpi: "Gündelik dil, halkın aynası değildir yalnızca; iktidarın parmak izlerini de taşır."

2. Gilbert Ryle: Makinedeki Hayaletin Kovulması

Batı düşüncesinin insan tasavvurunda uzun süre hüküm süren en güçlü kurgu, insanın iki ayrı varlıktan oluştuğu fikriydi. Bir yanda yer kaplayan, hareket eden, yaşlanan ve ölen beden; diğer yanda düşünen, karar veren, hisseden ve bedeni yöneten zihin. René Descartes'ın sistemleştirdiği bu düalist anlayış, zihni bedenin içine yerleştirilmiş görünmez bir yönetici gibi tasarladı. Gilbert Ryle, 1949'da yayımlanan *The Concept of Mind — Zihin Kavramı* adlı eserinde bu tasarıma sert bir saldırı yöneltti. Onun meşhur ifadesiyle Kartezyen insan, "makinedeki hayalet"ti: Beden makine, zihin ise bu makineyi içeriden yöneten görünmez operatör.

Ryle'a göre sorun, Descartes'ın zihin hakkında yanlış bir cevap vermesi değil, daha başlangıçta yanlış türde bir soru sormasıydı. Zihin, bedenle aynı ontolojik sınıfa ait ikinci bir nesne değildi. Beyin, kalp, el veya masa gibi gözlemlenebilen bir şeyin yanına "zihin" adında görünmez başka bir şey eklemek, dilin mantığını bozan bir **kategori hatası**ydı.

Ryle bu hatayı açıklamak için üniversite örneğini verir. Oxford'a gelen bir ziyaretçiye kütüphaneler, fakülteler, sınıflar, laboratuvarlar ve idare binaları gösterilir. Ziyaretçi bütün bunları gördükten sonra "Peki üniversite nerede?" diye sorarsa, üniversiteyi binaların yanında duran ayrı bir yapı sanmış olur. Oysa üniversite, gösterilen yapıların dışında başka bir bina değil; onların örgütlenme biçimidir. Ryle'a göre zihin hakkında yapılan hata da buna benzer. İnsan davranışları, kararları, yetenekleri, eğilimleri ve tepkileri gösterildikten sonra bunların arkasında ayrıca "zihin" adlı gizli bir nesne aramak, üniversiteyi binaların yanında aramaktır.

Bu müdahale, felsefe tarihinde önemli bir temizlik hareketiydi. Ryle, zihni kafatasının içine kapatılmış özel bir tiyatro olmaktan çıkarmak istedi. Kartezyen modelde insanın görünen davranışlarının arkasında yalnızca kişinin erişebildiği gizli düşünceler, niyetler ve duygular bulunuyordu. Başkalarının zihnine ise ancak davranışlarından hareketle ulaşılabilirdi. Böylece her insan, kendi zihninde kesin bilgiye sahipken başkalarının zihni konusunda sürekli tahmin yürütmek zorunda kalan yalnız bir varlığa dönüşüyordu.

Ryle bu tabloya itiraz etti. Ona göre bir insanın zeki, cesur, kıskanç, dikkatli veya sabırlı olduğunu söylemek, onun içinde bulunan görünmez nesneleri tarif etmek değildir. Bu kavramlar, kişinin belirli durumlarda nasıl davranmaya eğilimli olduğunu gösterir. Birine "zeki" dediğimizde, kafasının içinde "zekâ" adlı bir madde bulunduğunu iddia etmeyiz. Onun yeni durumlar karşısında çözüm üretebildiğini, hatalarını fark ettiğini, öğrendiklerini uyguladığını ve davranışlarını uyarlayabildiğini söyleriz.

Ryle'ın en önemli ayrımlarından biri de "bilmek ki" ile "nasıl yapılacağını bilmek" arasındadır. Bir insan bisiklet sürme hakkında bütün fizik kurallarını bilebilir; fakat bisiklete binemeyebilir. Buna karşılık bir çocuk denge teorisi bilmeden bisiklet sürebilir. Demek ki bilgi, yalnızca zihinde saklanan önermelerden oluşmaz.

Yapabilme, uygulama, alışkanlık ve beceri de bilginin asli biçimleridir. Bu ayrım, Batı düşüncesinin teorik bilgiyi pratik bilgiden üstün gören kibirli hiyerarşisini sarsması bakımından değerlidir.

Ne var ki Ryle'in Kartezyen hayaletle yönelttiği başarılı saldırı, başka bir indirgemecilik tehlikesi doğurur. Zihin görünmez bir töz değildir; fakat bu, zihinsel hayatın yalnızca dışarıdan gözlenen davranışlara indirgenebileceği anlamına gelir mi? Bir insan acı çektiği hâlde gülümseyebilir. Korktuğu hâlde sakin görünebilir. Sevdiği hâlde bunu ifade etmeyebilir. Hiçbir davranışa dönüşmeyen hayaller, bastırılmış arzular, sessiz utançlar ve içsel çatışmalar ne olacaktır?

Davranış, insanın zihinsel hayatına açılan bir penceredir; fakat pencerenin kendisi oda değildir. Ryle bazen perdeyi kaldırırken odanın varlığını da şüpheli hâle getirir. İnsan yalnızca yaptıklarından ibaret değildir; yapamadıkları, söyleyemedikleri, bastırdıkları ve kendinden bile sakladıklarıyla da insandır. Bir mahkûmun sessizliği itaati değil, korkuyu veya direnişi saklayabilir. Bir çocuğun uslu görünmesi huzurlu olduğunu kanıtlamaz. Davranışların grameri, ruhun bütün acılarını açıklamaya yetmez.

Ryle'in yaklaşımı ayrıca toplumsal iktidarın davranış üzerindeki etkisini yeterince hesaba katmaz. İnsanların davranışları yalnızca kişisel eğilimlerin değil, cezaların, yasakların, ekonomik zorunlulukların ve kültürel beklentilerin sonucudur. Bir işçinin patronuna karşı sessiz kalması onun uysal karakterini değil, işini kaybetme korkusunu gösterebilir. Bir kadının kamusal alanda geri çekilmesi "doğal çekingenlik" değil, uzun süreli baskının öğrenilmiş sonucu olabilir. Davranış bağlamdan koparmak, toplumsal zorlamayı kişisel özellik gibi okumaya yol açar.

Ryle, zihni bedenden ayrı bir hükümdar olmaktan çıkarmakta haklıydı. Fakat zihnin bütün derinliğini davranışsal eğilimlere çevirerek insanın içsel tecrübesini fazla inceltti. Kartezyen düalizmin karşısına çıkan felsefe, bu kez insanı gözlenebilir hareketlerin toplamına dönüştürme riskine girdi. Hayalet kovuldu; fakat onunla birlikte insanın yalnızlığı, rüyası, acısı ve kendisiyle yaptığı sessiz konuşma da kapının önüne bırakıldı.

Ryle'in kalıcı katkısı, zihin hakkında konuşurken kullandığımız kavramların dilsel mantığını göstermesidir. Kalıcı kusuru ise bu mantığı, insan tecrübesinin kendisiyle karıştırmasıdır. İnsan zihni ayrı bir töz olmayabilir; ama insanın iç dünyası da yalnızca dışarıdan okunabilen bir davranış listesi değildir.

Filozof Kirpi: "Makinedeki hayaleti kovmak kolaydır; asıl mesele, makinenin içinde acı çeken insanı kaybetmemektir."

3. J. L. Austin: Söylemek de Yapmaktır

J. L. Austin'in felsefeye müdahalesi, dilin yalnızca dünyayı tarif eden pasif bir araç olmadığını göstermesi bakımından sarsıcıdır. İnsan konuşurken yalnızca bilgi vermez; söz verir, tehdit eder, özür diler, emir verir, yemin eder, evlendirir, mahkûm eder, ilân eder ve yasaklar. Başka bir ifadeyle söz, bazen olayların dışındaki bir açıklama değil, doğrudan doğruya olayın kendisidir. Austin'in ölümünden sonra 1962'de yayımlanan *How to Do Things with Words* — *Söylemek ve Yapmak* adlı eseri, bu temel fikri sistemleştirir: **Bir şey söylemek, çoğu zaman bir şey yapmaktır.**

Batı felsefesi uzun süre cümleleri doğru veya yanlış olmalarına göre değerlendirdi. "Masa odadadır" cümlesi olguyla uyuyorsa doğru, uyumuyorsa yanlıştı. Bu anlayışta dilin temel görevi dünyayı temsil etmektir. Austin, dilin bu betimleyici işleve indirgenmesine itiraz etti. Çünkü "Söz veriyorum", "Özür dilerim" ya da "Toplantıyı açıyorum" gibi cümleler bir olguyu tarif etmez; söylendikleri anda belirli bir eylemi gerçekleştirirler. "Söz veriyorum" demek, daha önce verilmiş bir sözü anlatmak değil, o anda söz vermektir.

Austin başlangıçta bu tür ifadelere **edimsel sözceler** adını verir. Bunların karşısına ise bir durumu betimleyen **saptayıcı sözceleri** yerleştirir. Ancak kısa süre sonra bu ayrımın yeterli olmadığını fark eder. Çünkü en sıradan betimlemeler bile belirli bir bağlamda uyarı, suçlama, ima veya yönlendirme işlevi görebilir. "Pencere açık" cümlesi yalnızca hava durumuna ilişkin bir tespit olmayabilir; pencerenin kapatılması talebini de içerebilir. Böylece Austin, bütün söz söyleme eylemlerinin farklı katmanlardan oluştuğunu ileri sürer.

İlk katman **düzsöz edimidir**. Bu, anlamlı bir cümle kurma eylemidir. Kişi belirli sözcükleri belirli bir gramer içinde kullanır ve bir içerik ifade eder. İkinci katman **edimsöz edimidir**. Burada asıl mesele, konuşanın bu cümleyi söyleyerek ne yaptığıdır: Emir mi vermektedir, uyarıda mı bulunmaktadır, söz mü vermektedir, yoksa özür mü dilemektedir? Üçüncü katman ise **etkisöz edimidir**. Söylenen sözün dinleyicide oluşturduğu sonuçtur: Korkutmak, ikna etmek, cesaretlendirmek, susturmak veya öfkelenmek.

Bu ayrımlar, dilin toplumsal ve ilişkisel niteliğini görünür hâle getirir. Aynı cümle farklı bağlamlarda bambaşka işler görebilir. "Burada sigara içilmez" ifadesi bir duvarda yazılıysa kural, bir görevlinin ağzından çıkıyorsa uyarı, öfkeli bir ev sahibinin ağzından çıkıyorsa tehdit olabilir. Dolayısıyla anlam yalnızca kelimelerin sözlük karşılıklarında değil, konuşanın konumunda, niyetinde, bağlamda ve muhatapla kurulan ilişkide oluşur.

Austin'ın bir başka önemli katkısı, edimsel sözcelerin yalnızca doğru veya yanlış diye değerlendirilemeyeceğini göstermesidir. Bu tür sözceler **başarılı** veya **başarısız** olabilir. Bir kişinin "Sizi karı koca ilân ediyorum" demesi, ancak gerekli yetkiye sahip olması ve uygun koşulların bulunması hâlinde geçerlidir. Sokaktan geçen herhangi birinin aynı cümleyi söylemesi evlilik doğurmaz. Austin bu koşulları "uygunluk şartları" çerçevesinde ele alır. Yetki, usûl, niyet ve bağlam uyumlu değilse sözce boşa düşer.

Buraya kadar Austin'ın çözümlemesi güçlüdür. Fakat tam da burada dilin siyaseti kapıyı çalar. Çünkü herkes aynı cümleyi aynı sonuçla söyleyemez. Bir hâkim "Tutuklanmasına karar verildi" dediğinde insanın özgürlüğü ortadan kalkar. Aynı cümleyi sıradan bir yurttaş söylediğinde hukukî sonuç doğmaz. Bir devlet başkanı "Seferberlik ilân ediyorum" dediğinde milyonlarca insanın hayatı değişebilir. Bir işçinin patronuna "Seni işten çıkardım" demesi ise yalnızca acı bir ironi olarak kalır. Demek ki sözün edimsel gücü, kelimelerin içinde değil, konuşanın arkasındaki kurumlarda ve iktidar ilişkilerinde bulunur.

Austin bu farkı bütünüyle görmez değildir; yetki ve usûl meselesini açıkça ele alır. Ancak çözümlemesini çoğunlukla kurumsal işleyişin teknik şartlarıyla sınırlar. Yetkinin nasıl üretildiğini, kimlere verildiğini, kimlerden esirgendiğini ve hangi tarihî eşitsizliklere dayandığını derinleştirmez. Bir sözün geçerli olmasıyla adil olması arasındaki farkı da yeterince açmaz. Hukuken başarılı bir emir, ahlâken korkunç olabilir. Bürokratik açıdan usûlüne uygun bir karar, bir insanın hayatını ezebilir. Edimsel başarı, ahlâkî meşruiyet değildir.

Dil, yalnızca eylem üretmez; eşitsizlik de üretir. "Makbul vatandaş", "terör şüphelisi", "uygunsuz öğrenci", "sakıncalı personel" gibi ifadeler, yalnızca kişileri tarif etmez; onlar hakkında hangi işlemlerin yapılabileceğinin zeminini kurar. Bürokrasi önce insanı adlandırır, sonra o adlandırmanın gereklerini yerine getirir. Bir çocuğa sürekli "başarısız" denildiğinde de bu kelime masum bir betimleme olarak kalmaz; çocuğun kendilik algısını ve çevresinin ona yönelik davranışlarını biçimlendirir. Söz, bazen kurşunsuz bir şiddet biçimidir.

Austin'ın düşüncesi hukuk, siyaset, din, medya ve gündelik ilişkiler açısından son derece verimlidir. Bir din adamının "günahkâr", bir yöneticinin "liyâkatsiz", bir gazetecinin "hain" demesi, yalnızca dilsel tercih değildir. Bu kelimeler toplumsal sonuçlar üretir, insanları meşrû veya gayrimeşrû alanlara yerleştirir. Dil, gerçeği anlatmak kadar gerçeğin üzerinde işlem yapar.

Austin, sözün eylem olduğunu göstererek felsefeyi büyük bir körlükten kurtardı. Fakat sözün hangi iktidar tarafından silâhlandırıldığını yeterince sorgulamadı. Onun kuramı, dilin işleyişini incellemeyle açıklar; fakat dilin

ahlâkî hesabını kendiliğinden vermez. Bu hesap için felsefenin gramerden çıkıp adaletin alanına girmesi gerekir.

Filozof Kirpi: "Her söz bir eylem değildir; fakat iktidarın ağzından çıkan her söz, birinin hayatında iz bırakır."

4. Felsefî Hastalıkların Tedavisi: Gündelik Dil Bir Terapi midir?

Gündelik Dil Felsefesi kendisini büyük ölçüde bir teori kurma girişimi olarak değil, felsefî karışıklıkları gideren bir tedavi yöntemi olarak sundu. Bu yaklaşımın temel sezgisi şuydu: Filozoflar çoğu zaman kelimeleri gündelik kullanım çevrelerinden koparıyor, onlara yapay bir kesinlik yüklüyor ve ardından kendi ürettikleri kavramsal sis içinde kayboluyorlardı. Dolayısıyla felsefenin görevi yeni metafizik saraylar kurmak değil, dilin yanlış kullanımı yüzünden oluşmuş düğümleri çözmektir. Wittgenstein'in felsefeyi bir tür terapi olarak gören yaklaşımı, Austin'in kullanım çözümlemeleri ve Ryle'in kategori hatası teşhisi bu ortak tavrın farklı yüzleridir.

Bu yöntemde filozof önce şu soruyu sorar: "Bu kelimeyi gündelik hayatta ne zaman ve hangi şartlarda kullanırsınız?" Ardından kavramın farklı kullanım biçimlerini karşılaştırır. "Bilmek", "istemek", "özgür olmak", "sorumlu olmak" veya "inanmak" gibi kelimelerin tek ve değişmez bir öz taşıdığı varsayımına kuşkuyla yaklaşılır. Çünkü aynı kelime farklı bağlamlarda farklı işlevler görebilir. Bir insanın "Bunu biliyorum" demesiyle bir bilim insanının deney sonucuna dayanarak "Bunu biliyoruz" demesi aynı epistemik ağırlığa sahip değildir. Gündelik Dil Felsefesi, kavramları soyut tanımlara hapsedmek yerine onların hayat içindeki kullanım haritasını çıkarmaya çalışır.

Bu yöntem, felsefenin sıkça ürettiği sahte ikilikleri dağıtmakta gerçekten etkilidir. Zihin ile beden, düşünce ile eylem, bilgi ile beceri, gerçeklik ile görünüş arasında kurulan aşırı sert ayrımlar, kelimelerin fiilî kullanımlarına bakıldığında yumuşayabilir. Ryle'in "kategori hatası" kavramı, birbirinden farklı mantıksal düzlemlere ait şeylerin aynı türden varlıkları gibi ele alınmasını teşhis eder. Austin ise bir sözcenin yalnızca doğru veya yanlış değil, yerinde veya yersiz, başarılı veya başarısız da olabileceğini gösterir. Böylece felsefî düşünce, tek çizgili mantıksal kalıplardan çıkarak bağlamın, niyetin ve toplumsal ilişkinin karmaşıklığına yaklaşır.

Ne var ki terapi iddiası, kendi içinde ciddi bir kibir taşır. Bir düşünceyi "hastalık", bir felsefî soruyu "karışıklık" ve metafizik arayışı "yanlış kullanım" olarak adlandırmak, daha baştan hüküm vermektir. Filozof, hangi sorunun sahte, hangisinin gerçek olduğuna karar veren bir dil hekimine dönüşür. Bu hekimlik, kimi zaman düşüncenin ufku açmak yerine onu gündelik kullanımın dar koridorlarına kapatır. Çünkü bütün felsefî problemler, kelimelerin yanlış kullanılmasından doğmaz. Bazı problemler, insanın dünyada bulunma biçiminin kendisinden kaynaklanır.

Okulun "çözmek" ile "ortadan kaldırmak" arasındaki farkı da her zaman yeterince koruduğu söylenemez. Bir sorunun dilsel biçimini göstermek, o sorunun varoluşsal ağırlığını yok etmez. "Özgür irade" tartışmasında insanların "özgürce yaptım", "mecbur kaldım" veya "elimde değildi" cümlelerini hangi durumlarda kullandığını incelemek öğreticidir. Fakat bu inceleme, insanın gerçekten ne ölçüde özgür olduğu, biyolojik belirlenim, toplumsal baskı ve ahlâkî sorumluluk arasındaki gerilimi kendiliğinden çözmez. Dil, sorunun biçimini berraklaştırabilir; fakat varlığın karanlığını bütünüyle aydınlatamaz.

Terapi metaforu ayrıca filozof ile sıradan konuşur arasında gizli bir hiyerarşi kurar. Güya insanlar gündelik hayatta dili doğru kullanmakta, filozoflar ise kelimeleri yerlerinden çıkararak hastalanmaktadır. Oysa gündelik konuşma da çelişkilerle, önyargılarla, ezberlerle ve ideolojik tortularla doludur. Bazen filozofun görevi sıradan kullanıma dönmek değil, sıradanlığın hangi zulümleri görünmez kıldığını açığa çıkarmaktır. Sağduyu her zaman sağlıklı değildir; çoğu kez uzun süre tekrarlanmış bir itaat biçimidir.

Ölüm, "ölüm" kelimesinin grameri çözüldüğünde ortadan kalkmaz. Açlık, "aç olmak" fiilinin kullanım şartları incelendiğinde dinmez. Adaletsizlik, "adalet" kelimesinin hangi cümlelerde geçtiğini göstermekle giderilemez. Bir çocuk şiddet gördüğünde ortada yalnızca kavramsal bir hata değil, parçalanmış bir güven dünyası vardır. Bir işçi hakkını alamadığında sorun "hak" kelimesinin yanlış kullanımı değil, maddî sömürüdür. Savaş, yoksulluk, sürgün ve baskı, dildeki düğümler değil; hayatın beden üzerinde açtığı yaralardır.

Gündelik Dil Felsefesi burada, dilsel berraklık ile toplumsal hakikati birbirine karıştırma tehlikesi taşır. Bir kavramın nasıl kullanıldığını bilmek, o kullanımın niçin ortaya çıktığını açıklamaz. "Yoksul", "suçlu", "normal", "sapkın", "liyâkatlı" ve "tehlikeli" gibi kelimelerin gündelik kullanımları, tarihî güç ilişkileri tarafından biçimlendirilmiştir. Bu kelimelerin dilbilgisel çözümlemesi yapılabilir; fakat iktidarın onları hangi kurumlar aracılığıyla yerleştirdiği sorgulanmadıkça çözümleme yüzeyde kalır. Dilin kullanımı yalnızca anlam üretmez; sınıflandırır, dışlar, meşrûlaştırır ve cezalandırır.

Dahası, gündelik kullanım çoğu zaman felsefî eleştirinin aşması gereken şeydir. İnsanlar yüzyıllarca köleliği, kadınların ikincilleştirilmesini, çocukların dövülmesini ve farklı halkların aşağılanmasını "normal" dil kalıplarıyla ifade ettiler. Gündelik dil, bu uygulamaları yalnızca anlatmadı; onların normal görünmesine de yardım etti. Bu nedenle filozofun görevi her zaman dili olduğu yerde bırakmak değil, bazen dilin kendisine isyan etmektir. Yeni bir adalet fikri, çoğu zaman mevcut kullanımın sınırlarını kırarak doğar.

Bununla birlikte okulun kazandırdığı dilsel ihtiyat küçümsenmemelidir. Filozof, kavramları keyfince eğip bükemez; kullandığı kelimelerin tarihî yükünü ve gündelik işlevini hesaba katmak zorundadır. Fakat bu ihtiyat, felsefenin son durağı değil başlangıç disiplini olmalıdır. Dil çözümlemesi, hakikat arayışının kapısını açabilir; fakat o kapının arkasındaki toplumsal dünyaya girmediğinde kendi etrafında dönen bir zekâ oyununa dönüşür.

Gündelik Dil Felsefesi, felsefî ateşi düşürebilir; fakat hastalığın kaynağı iktidar, eşitsizlik ve acıysa yalnızca gramer reçetesi yazmak yetersizdir. İnsan bazen yanlış konuştuğu için değil, doğru söylediği hâlde kimse onu duymadığı için acı çeker.

Filozof Kirpi: "Bazı düğümler dilde çözülür; bazıları ise ancak hayatın boğazına çöken el kaldırıldığında."

5. Gündelik Dil Ne Kadar Gündeliktir: Sınıfın, Tarihin ve İktidarın Grameri

Gündelik Dil Felsefesi'nin en temel varsayımlarından biri, kelimelerin anlamını onların sıradan kullanımında aramaktır. Bu yaklaşım, metafizik soyutlamaların keyfiliğine karşı güçlü bir itiraz taşır. Fakat burada hemen sorulması gereken soru şudur: **Sıradan kullanım kimin kullanım biçimidir?** "Gündelik dil" adı verilen alan gerçekten herkese eşit derecede açık, tarafsız ve müşterek bir alan mıdır; yoksa belirli sınıfların, kurumların ve tarihî güçlerin konuşma biçiminin normal kabul edilmesinden mi ibarettir?

Oxford çevresinin incelediği gündelik dil, büyük ölçüde eğitilmiş İngiliz orta ve üst sınıflarının dilidir. Üniversite odasında, mahkeme salonunda, kulüpte, bürokraside ve akademik sohbette kullanılan İngilizce, insanlığın tabii dili gibi ele alınmıştır. Oysa bir maden işçisinin diliyle bir profesörün dili, bir sömürge memurunun diliyle sömürgeleştirilmiş insanın dili, bir hâkimin diliyle sanığın dili aynı toplumsal kuvvete sahip değildir. Kelimeler ortak olabilir; fakat söz hakkı ortak değildir.

Karl Marx'ın düşüncesi burada güçlü bir eleştiri imkânı sunar. Marx'a göre insanların fikirleri, maddî hayat şartlarından bağımsız biçimde ortaya çıkmaz. Egemen sınıfın düşünceleri, çoğu zaman toplumun egemen düşünceleri hâline gelir. Dil de bu egemenliğin dışında değildir. "Başarı", "çalışkanlık", "tembellik", "mülkiyet", "düzen" ve "hak" gibi kelimeler, sınıfsal ilişkilerin içinden konuşur. Yoksulun yoksulluğu "kişisel başarısızlık"

diye adlandırıldığında, ekonomik yapı görünmez hâle gelir. Dil burada gerçekliği açıklamaz; gerçekliğin failini saklar.

Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı, gündelik dilin niçin yalnızca iletişim aracı olmadığını daha açık gösterir. İktidar sadece zor kullanarak yönetmez; kendi dünya görüşünü sağduyu hâline getirir. İnsanlar, kendilerini ezen düzenin kelimeleriyle düşünmeye başladıklarında tahakküm tamamlanır. "Böyle gelmiş, böyle gider", "Devlet bilir", "Büyüklerin bir bildiği vardır" gibi cümleler yalnızca gündelik ifadeler değildir; siyasi itaatin küçük gramerleridir. Sağduyu çoğu zaman hakikatin değil, hegemonik alışkanlığın adıdır.

Pierre Bourdieu ise dili bir sermaye biçimi olarak ele alır. Herkes konuşabilir; fakat herkesin konuşması aynı değerde değildir. Aksan, kelime seçimi, eğitim düzeyi ve hitap biçimi, konuşanın toplumsal yerini ele verir. "Doğru konuşmak" denilen şey, çoğu zaman egemen sınıfın konuşma biçimine yaklaşımdır. Devlet, okul ve medya belirli bir dili meşrûlaştırırken diğer ağızları, lehçeleri ve ifade biçimlerini kusurlu sayar. Böylece dil, yalnızca düşünceyi aktaran bir araç değil, insanları sıralayan bir toplumsal sınav hâline gelir.

Michel Foucault'nun söylem çözümlemesi de gündelik dil felsefesinin eksik bıraktığı noktayı açığa çıkarır. Dil yalnızca nesneleri adlandırmaz; hangi nesnelerin görülebilir, hangi insanların konuşabilir ve hangi iddiaların doğru kabul edilebilir olduğunu da belirler. "Akıl hastası", "suçlu", "sapkın", "normal", "tehlikeli" veya "uyumsuz" gibi kavramlar, masum betimlemeler değildir. Bunlar kurumların insan üzerinde işlem yapmasını mümkün kılan söylemsel etiketlerdir. Hastane, hapishane, okul ve kışla, önce insanı tanımlar; sonra o tanıma göre disipline eder.

Bakhtin ve Voloşinov ise dilin tek sesli olmadığını hatırlatır. Her kelime, farklı sınıfların, kuşakların ve toplumsal grupların mücadele alanıdır. Aynı "vatan", "adalet", "özgürlük" veya "halk" kelimesi farklı ağızlarda farklı anlamlara gelir. Bu nedenle dil, üzerinde uzlaşmış sakin bir sözlük değil, toplumsal çatışmaların taşındığı canlı bir meydandır. Gündelik Dil Felsefesi, kelimelerin kullanım farklılıklarını incelerken bu kullanımın arkasındaki çatışmayı yeterince görmemiştir.

Frantz Fanon'un sömürgecilik çözümlemesi bu eleştiriyi daha da sertleştirir. Sömürgeleştirilmiş insan, efendinin dilini konuştuğunda yalnızca yeni kelimeler öğrenmez; efendinin dünyasına kabul edilme arzusunu da taşır. Dil, burada kültürel bir maske hâline gelir. "Medeni", "ilkel", "gelişmiş", "geri kalmış" gibi kavramlar, sömürgeci hiyerarşinin gündelik dildeki izleridir. Eğer filozof bu kullanımları yalnızca "normal dil pratiği" olarak incelerse, normalin içinde saklanan şiddeti yeniden üretmiş olur.

Gündelik dilin siyaseti, aile içinde bile açıkça görülebilir. Bir çocuğa "terbiyesiz", bir kadına "histerik", bir yoksula "beceriksiz" denildiğinde, bu sözler yalnızca kişisel hakaret değildir. Toplumun önceden hazırladığı kategoriler devreye girer. İnsan, bir kelimeyle kendi hikâyesinden koparılır ve hazır bir kalıbın içine yerleştirilir. İktidarın en ucuz aracı bazen bir kelimedir; çünkü kelime, zincirden daha hafif görünür.

Austin ve Ryle, dilin bağlama bağımlı olduğunu görmüşlerdir; fakat bağlamı çoğu zaman toplumsal iktidardan arındırılmış küçük bir sahne gibi ele almışlardır. Oysa bağlam, yalnızca konuşanın niyeti ve ortamın şartları değildir. Bağlam; sınıf, cinsiyet, hukuk, tarih, sömürgecilik ve kurumdur. Aynı cümlelerin anlamını değiştiren şey yalnızca ton değildir; konuşanın arkasındaki güçtür.

Bu nedenle gündelik dil, ne masumdur ne de kendiliğinden hakikate yakındır. O, toplumun hafızasını taşır; fakat bu hafızada yalnızca ortak tecrübeler değil, aşağılamalar, yasaklar ve hiyerarşiler de birikir. Filozofun görevi dili olduğu gibi kutsamak değil, onun içinde kimlerin susturulduğunu göstermektir.

Filozof Kirpi: "Dil herkesin ağzındadır; fakat bazı kelimelerin arkasında devlet, bazılarının arkasında yalnızca titreyen bir insan vardır."

6. Metafiziği Kovarken Hakikati de Kovmak: Okulun Felsefî Sınırları

Gündelik Dil Felsefesi, Batı düşüncesinin büyük metafizik sistemlerine karşı haklı bir kuşkuyla doğdu. Austin ve Ryle, filozofların kelimeleri gündelik kullanım alanlarından koparıp yapay problemler ürettiğini gösterdiler. "Zihin", "bilgi", "özgürlük", "niyet" ve "hakikat" gibi kavramların nasıl kullanıldığına bakmak, felsefî düşünceye önemli bir disiplin kazandırdı. Fakat bu disiplin zamanla kendi sınırlarını mutlaklaştırdı. Metafiziğin aşırılıklarını temizlemek isteyen okul, kimi zaman metafizik soruların tamamını dilsel yanılgılara indirgedi. Böylece yanlış soruları kovarken gerçek soruları da kapının önüne bırakma tehlikesi doğdu.

Bir kavramın gündelik dilde nasıl kullanıldığını açıklamak, o kavramın işaret ettiği gerçekliğin ne olduğunu açıklamakla aynı şey değildir. İnsanların "adalet" kelimesini hangi durumlarda kullandıklarını incelemek, adaletin ne olması gerektiği sorusunu cevaplamaz. "Özgürlük" kelimesinin kullanım haritasını çıkarmak, insanın gerçekten özgür olup olmadığını göstermez. Bir dil topluluğunun "doğru", "yanlış", "normal" veya "sorumlu" kelimelerini hangi şartlarda kullandığını bilmek önemlidir; fakat bu kullanımların ahlâkî açıdan savunulabilir olduğunu kanıtlamaz.

Gündelik Dil Felsefesi'nin en büyük tehlikelerinden biri, alışılmış olanla doğru olanı birbirine yaklaştırmasıdır. Dilin mevcut kullanımını felsefî denetim noktası hâline getirmek, örtük bir muhafazakârlık üretir. Çünkü gündelik dil, yalnızca insanların tecrübelerini değil, toplumun önyargılarını da taşır. İnsanlar yüzyıllarca köleliği, ırk ayrımını, kadınların ikincilleştirilmesini ve çocuklara yönelik şiddeti sıradan kelimelerle meşrûlaştırdılar. Bir uygulamanın gündelik dilde yerleşmiş olması, onun insanî veya âdil olduğu anlamına gelmez.

9

Felsefenin görevi bazen mevcut dilin sınırlarına dönmek değil, o sınırları aşmaktır. Yeni bir ahlâkî bilinç çoğu zaman eski kelimelerin yetersizliğini açığa çıkararak doğar. Tarihte daha önce adı konulmamış bir zulüm biçimine isim vermek, gündelik dili yalnızca takip etmek değil, onu dönüştürmektir. İnsan hakları, sömürü, patriyarka, ideoloji veya ekolojik yıkım gibi kavramlar, sıradan dilin kendiliğinden sunduğu berraklıklar değildir. Bunlar eleştirel düşüncenin, mevcut tecrübeye yeni bir kavramsal gözle bakmasının ürünüdür.

Willard Van Orman Quine'in analitik-sentetik ayrımına yönelttiği eleştiri, anlamın yalnızca yerel dil kullanımlarıyla sınırlandırılmayacağını gösterir. Quine'a göre tek tek önermeler, dünyanın karşısına bağımsız biçimde çıkmaz; daha geniş bir inançlar ağı içinde anlam kazanır. Bu yaklaşım, gündelik dil filozoflarının küçük kullanım sahnelerine yoğunlaşmasının yetersizliğini ortaya koyar. Bir kelimenin anlamı yalnızca belirli bir konuşma anında değil, bilimsel bilgiler, kültürel kabuller ve dünya tasarımlarıyla birlikte oluşur.

Noam Chomsky ise dilin yalnızca gözlemlenen kullanımlardan ibaret olmadığını savunur. İnsan, daha önce hiç duymadığı cümleleri kurabilir ve anlayabilir. Bu yaratıcı dil yetisi, anlamın yalnızca alışkanlıklar ve mevcut konuşma örnekleri üzerinden açıklanamayacağını gösterir. Gündelik kullanım önemlidir; fakat insan zihninin dil üretme kapasitesi, mevcut kullanımların toplamından daha geniştir. Dil, yalnızca toplumda bulunan kalıpların tekrarı değil, yeni anlam imkânlarının da kaynağıdır.

Jacques Derrida'nın eleştirisi ise anlamın bağlam içinde tamamen sabitlenemeyeceğini vurgular. Bir söz, söylendiği ilk bağlamdan koparılıp başka yerlerde tekrar edilebilir. Kelimeler, konuşanın niyetini aşan anlamlar üretir. Austin'in söz edimleri belirli uygunluk şartlarına bağlı olsa da Derrida, hiçbir bağlamın anlamı bütünüyle kapatamayacağını gösterir. Dil, filozofun kullanım cetveline sığmayacak kadar kaygan, tarihî ve çoğuldur.

Jürgen Habermas ise iletişimi yalnızca kelimelerin fiilî kullanımı üzerinden değil, karşılıklı anlaşmanın normatif şartları üzerinden düşünür. İnsanlar konuşurken yalnızca bir dil oyununun kurallarını takip etmez;

doğruluk, samimiyet ve meşrûluk iddialarında da bulunurlar. Bu nedenle dil çözümlemesi, “İnsanlar böyle konuşuyor” tespitinde kalamaz. “Bu konuşma baskıdan arındırılmış mıdır?”, “Muhataplar eşit midir?”, “Sözün arkasında zorlayıcı bir güç var mıdır?” sorularını da sormalıdır.

Okulun bir başka sınırı, bilimsel kavramları gündelik dilin ölçüsüne vurma eğilimidir. Kuantum fiziği, genetik, yapay zekâ veya nörobilim gibi alanlar, sıradan kullanımda bulunmayan kavramlar üretir. Bilim, gündelik sezgileri doğrulamak zorunda değildir. Dünya, sıradan dilimizin bize gösterdiğinden daha tuhaf olabilir. Atomun, kara deliğin veya bilinç süreçlerinin gerçekliği, insanların gündelik hayatta bu kavramları nasıl kullandığıyla belirlenemez.

Aynı sorun zihin felsefesinde de görülür. Ryle’in kategori hatası eleştirisi, Kartezyen düalizmi sarsmıştır; fakat bilinç deneyiminin niteliğini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Ağrının nasıl kullanıldığını bilmek, ağrının nasıl hissedildiğini açıklamaz. İnsan bilinci, yalnızca davranışların ve kelimelerin dışarıdan gözlenebilir düzeni değildir. İçsel tecrübe, gündelik dilin haritasına bütünüyle indirgenemez.

Gündelik Dil Felsefesi bize kelimeler karşısında dikkatli olmayı öğretmiştir; fakat dikkat, hakikat arayışının yerine geçemez. Felsefe yalnızca insanların nasıl konuştuğunu değil, neden böyle konuştuklarını ve başka türlü konuşup yaşayabilmelerinin mümkün olup olmadığını da araştırmalıdır. Aksi hâlde filozof, mevcut dünyanın dilbilgisi memuruna dönüşür.

Metafiziğin sınırsız iddiaları eleştirilmelidir; ancak insanın varlık, ölüm, bilinç, kötülük ve adalet karşısındaki soruları gramer hatası değildir. Bu sorular, insanın dünyadaki yaralı varoluşundan doğar. Kelimelerin kullanımını düzeltmek, o yarayı iyileştirmeye yetmez.

Filozof Kirpi: “Hakikat yalnızca nasıl konuştuğumuzda değil, susturulanların neden konuşamadığında da saklıdır.”

10

7. Dilin İçinde Hayat, Hayatın Dışında Felsefe: Austin ve Ryle’den Geriye Ne Kaldı?

Gündelik Dil Felsefesi, yirminci yüzyıl Batı düşüncesinin en etkili fakat en fazla yanlış anlaşılan müdahalelerinden biridir. Onu yalnızca küçük dil oyunları ile uğraşan, metafiziğe mesafeli bir Oxford felsefesi olarak görmek eksik olur. Austin ve Ryle, felsefenin çalışma tarzını değiştirmiştir. Filozofa, kavramları keyfince kullanamayacağını; bir kelimenin anlamını, o kelimenin hayat içindeki işlevinden bütünüyle koparamayacağını göstermişlerdir. Bu bakımdan okulun başarısı küçümsenemez. Fakat onun sınırları da tam burada başlar: Dilin hayat içindeki kullanımına yönelirken hayatın kendisini çoğu zaman dilin gerisinde bırakmıştır.

Ryle’in kalıcı katkısı, zihin hakkında konuşurken yapılan kavramsal hataları açığa çıkarmasıdır. “Makinedeki hayalet” eleştirisi, insanı bedenden ayrı bir zihinsel töz olarak tasarlayan Kartezyen geleneğe güçlü bir darbe indirmiştir. Zekâ, irade, beceri, karar ve niyet gibi kavramların, görünmez iç nesneler değil, insanın davranış biçimleri ve yetenekleriyle ilişkili olduğunu göstermesi önemlidir. “Bilmek ki” ile “nasıl yapılacağını bilmek” arasındaki ayrım ise bilgi anlayışını teorik ezberin dar sınırlarından kurtarmıştır.

Fakat Ryle’in zihin çözümlemesi, insanın içsel tecrübesini yeterince açıklamaz. Acının, korkunun, utancın, rüyanın ve sessizliğin yalnızca davranış eğilimleriyle kavranamayacağı açıktır. İnsan bazen göstermediği şeydir. Bazen bütün dış davranışları sakın olduğu hâlde içeride büyük bir yıkım yaşamaktadır. Bu nedenle Ryle, zihni metafizik bir hapishaneden çıkarırken onu davranışın gramerine fazlasıyla yaklaştırmıştır. Onun eleştirisi değerlidir; fakat insanı bütünüyle açıklayan son söz değildir.

Austin'ın kalıcı mirası ise sözün eylemsel niteliğini göstermesidir. İnsan konuşurken yalnızca dünyayı tasvir etmez; dünyada fiilen bir şey yapar. Söz verir, özür diler, yemin eder, yasaklar, ilân eder ve mahkûm eder. Bu keşif yalnızca dil felsefesi açısından değil, hukuk, siyaset, medya, din ve gündelik ilişkiler bakımından da son derece önemlidir. Bir mahkeme kararı, bir devlet bildirisi, bir nikâh cümlesi veya bir çocuğa yöneltilen aşağılayıcı söz, yalnızca anlam taşımaz; hayatın yönünü değiştirir.

Ne var ki Austin'ın kuramı, sözün arkasındaki iktidarın ahlâkî hesabını yeterince açmaz. Bir sözün geçerli olmasıyla âdil olması aynı şey değildir. Yetkili ağızdan çıkan bir söz hukukî sonuç doğurabilir; fakat bu sonuç insanî açıdan korkunç olabilir. "Tutuklanmasına", "ihraç edilmesine", "sakıncalı bulunmasına" veya "uygunsuz olduğuna" dair cümleler, usûlüne uygun biçimde kurulabilir; fakat yine de bir zulüm düzeninin parçası olabilir. Austin, sözün nasıl iş gördüğünü güçlü biçimde açıklar; fakat o işin kimin yararına ve kimin zararına olduğunu her zaman sormaz.

Gündelik Dil Felsefesi'nin en büyük kazanımlarından biri, bağlam duyarlılığıdır. Aynı kelimenin farklı durumlarda farklı anlamlar taşıyabileceği, bir sözün yalnızca sözcüklerden ibaret olmadığı ve konuşanın niyetiyle toplumsal ortamın anlamı biçimlendirdiği bu okul sayesinde berraklaşmıştır. Felsefe, büyük genellemelerin kibri karşısında ayrıntının terbiyesini öğrenmiştir. Fakat ayrıntıya gösterilen bu özen, kimi zaman bütünü kaybolmasına yol açmıştır. Tek bir cümlemin kullanım şartları saatlerce çözümlenirken, o cümleyi mümkün kılan tarihî ve siyasî düzen ihmal edilmiştir.

Okulun bir başka önemli mirası, felsefeye tevazu kazandırmasıdır. Filozof artık her kavramın özünü tek başına belirleyen bir hükümdar değildir. Kelimelerin toplumsal bir geçmişi, kullanım çevresi ve ortak hafızası vardır. Ancak bu tevazu, mevcut kullanıma teslimiyet anlamına gelmemelidir. Çünkü gündelik dil yalnızca ortak tecrübeyi değil, ortaklaşmış önyargıları da taşır. "Normal", "başarılı", "ahlâklî", "makbul", "uygun" ve "tehlikeli" gibi kelimeler, toplumun görünmez hiyerarşilerini yeniden üretebilir. Felsefenin görevi bazen dili dikkatle izlemek, bazen de ona itiraz etmektir.

Austin ve Ryle'in İngilizce merkezli çözümlemeleri de eleştiriye açıktır. Bir dildeki kullanım ayrımlarını evrensel insan düşüncesinin yapısı gibi sunmak, kültürel sınırlılığı görünmez kılar. Diller yalnızca aynı gerçekliği farklı kelimelerle anlatmaz; dünyayı farklı ilişki biçimleri içinde kurar. Akrabalık, sorumluluk, utanç, kutsallık ve haysiyet kavramları, her kültürde aynı gramerle işlemez. Bu nedenle Oxford'un gündelik dili, insanlığın gündelik dili değildir.

Yine de bu okul bütünüyle terk edilmesi gereken bir ara durak değildir. Tam tersine, eleştirel düşünce için önemli bir başlangıç disiplinidir. Kavramın nasıl kullanıldığını bilmeden onun ideolojik işlevini çözmek zordur. Sözcüğün bağlamını anlamadan onun iktidarla kurduğu ilişkiyi görmek eksik kalır. Gündelik Dil Felsefesi bize kelimenin yüzeyini dikkatle okumayı öğretir; fakat hakikate ulaşmak için yüzeyden tarihe, kurumlara, bedene ve acıya doğru ilerlemek gerekir.

Son hüküm şudur: Austin ve Ryle, felsefeyi dilin hoyratlığından kurtardılar; fakat dili dünyanın hoyratlığından kurtaramadılar. Onların mirası ne mutlak bir zafer ne de bütünüyle başarısızlıktır. Bize iyi bir neşter bıraktılar; fakat o neşterin yalnızca cümleleri değil, cümlelerin arkasındaki iktidarı da kesmesi gerekir.

Filozof Kirpi: "Kelimeleri çözümlemek felsefenin terbiyesidir; fakat kelimelerin ezdiği insanı görmek, onun vicdanıdır."